

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Onderhorigheid en separatisme, koloniaal bestuur en lokale politiek op Aruba, 1816-1955

Alofs, Lucas J.

Citation

Alofs, L. J. (2011). Onderhorigheid en separatisme, koloniaal bestuur en lokale politiek op Aruba, 1816-1955. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/17992>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License:

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/17992>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Onderhorigheid en separatisme
Koloniaal bestuur en lokale politiek op Aruba, 1816-1955

Onderhorigheid en separatisme
Koloniaal bestuur en lokale politiek op Aruba, 1816-1955

Luc Alofs

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van de Rector Magnificus prof. mr. P.F. van der Heijden
volgens besluit van het College van Promoties
te verdedigen op donderdag 27 oktober 2011
klokke 15.00 uur

door
Luc Alofs
Geboren te Kilder, 's-Heerenberg in 1960.

Promotiecommissie:

Promotor

Prof. Dr. G.J. Oostindie,

hoogleraar in de Faculteit der Geesteswetenschappen, Universiteit Leiden.

Overige leden:

Dr. A.G. Croes, voorheen medewerker aan de Universiteit van de Nederlandse Antillen

Prof. dr. H.J. den Heijer, verbonden aan de Universiteit Leiden

Dr. P.J.J. Meel, verbonden aan de Universiteit Leiden

Prof. Dr. W. Rutgers, verbonden aan de Universiteit van Curaçao

Prof. Dr. A.A. van Stipriaan Luïscius, verbonden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam

Kaft:

Een in 1907 gedrukte prent van de waterput te Mahuma, Aruba naar een foto van Robert Soublette (Soublette et Fils, Curaçao) uit 1906. Links de heuvel Canashito. De heer rechts met het zwarte jasje is gezaghebber G.R. Zeppenfeldt.

Dit onderzoek is mogelijk gemaakt door onderzoekbeurzen van WOTRO en UNOCA (Aruba), een fellowship aan het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land en Volkenkunde en een studieverlof van het Instituto Pedagógico Arubano.

Voorwoord

Het Nederlandse Koninkrijk in de West kent een koloniale geschiedenis van gedwongen eenwording en een dekoloniatietendens van insularisme en desintegratie. Dit spanningsveld wordt nergens duidelijker dan in de politieke geschiedenis van Aruba. Het eiland kent een traditie van insulair nationalisme waarbij de tendens tot isolement vaak sterker was dan de neiging tot samenwerking en integratie.

De politieke en staatkundige geschiedenis van Aruba, de Nederlandse Antillen, Suriname en Nederland voor de totstandkoming van het *Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden* uit 1954 en de *Staatsregeling van de Nederlandse Antillen* uit 1955 is vanuit diverse perspectieven beschreven, maar nog niet op basis van onderzoek in de archieven van Aruba's bestuursorganen en de sociale dynamiek van de Arubaanse samenleving. De werking van het bestuur op het koloniale Aruba in de negentiende eeuw en de rol van Aruba in de dekolonisatie zijn nog onvoldoende belicht. Deze studie wil inzicht verschaffen in de koloniale bestuursgeschiedenis van Aruba en de Koninkrijksrelaties tussen 1816 en 1955 vanuit een Arubaanse en Caraïbische optiek. 'Arubaanse optiek' in de zin dat de Arubaanse ervaring met koloniaal bestuur en de Arubaanse bijdrage aan de veranderde verhoudingen en de (voorlopige) eindsituatie anno 1955 onderwerp van analyse is. 'Caraïbische optiek', in de zin dat we het bestuur op Aruba tussen 1816 en 1955 plaatsen in een regionaal perspectief waarbij niet het moederland of de grotere en/of meer welvarende eilanden centraal staan, maar een onderhorig eiland in een langdurig verwaarloosde kolonie. De geschiedenis van lokale bestuursorganen als het Vredegerecht (1824-1869) de Adviserende Commissie (1848-1867), de Raad van Politie op Aruba (1865-1948) en de Eilandraad (1951 tot 1955) dient bij dit alles als vertrekpunt.

Schrijven over politiek is op Aruba een hachelijke zaak omdat politiek wel een verleden kent, maar geen verleden tijd. De beleving van voorbije gebeurtenissen staat zelden los van actuele partijpolitiek; van persoonlijke voorkeuren, vetes en vijandigheden. Wellicht kan wetenschappelijke documentatie van Aruba's vroegste parlementaire geschiedenis bijdragen aan een politieke canon over de grenzen van personen en partijen heen. Ik verontschuldig mij voor de hoeveelheid pagina's met het argument dat, zeker in kleinschalige verbanden, essenties de neiging hebben om zich te verschuilen in details.

Dit boek is een afrekening met mijn verleden en het bevat een ereschuld. Deze studie is deels gebaseerd op onderzoek dat ik in de jaren negentig van de vorige eeuw verrichtte. Het eerste deel is gebaseerd op een project dat ik kon doen met hulp van UNOCA in het Archivo Nacional Aruba, de Biblioteca Nacional Aruba, het Centraal Historisch Archief te Willemstad, Curaçao en het Nationaal Archief te Den Haag, Nederland. Ik prijs me gelukkig met het welkom en de collegialiteit van deze instellingen. Het onderzoek voor het tweede deel, dat ik als eerste schreef, was mogelijk dankzij een beurs van WOTRO die ik kreeg met hulp van prof. dr. Harry Hoetink (†) en prof. dr. Arie de Ruijter. Ik koester de herinnering aan beiden en aan de lange, spannende dagen en maanden in de archieven.

Schrijven kan een sociale of een eenzame bezigheid zijn. Dit boek is een voorbeeld van het laatste en toch zijn er velen die mij inhoudelijk en moreel bijstonden. Mijn broers Marijn en Ric Alofs becommentarieerden delen van het manuscript. Britt

Fontaine las mee tot ze van een paard viel en Ruud Derix maakte de grafieken en de landkaarten. Ron Heijer voerde de tekstredactie, terwijl G.F. 'Ito' Tromp en Annemiek van Vliet de vertalingen van de samenvatting in het Papiamentu en Engels voor hun rekening namen. De vierde en laatste sectie van de epiloog is gebaseerd op een publieke samenspraak met Jan Veneman tijdens het symposium *Toekomst van het Koninkrijk: Wederzijdse baten van het Koninkrijk voor Aruba en voor Nederland, Aruba 29 juni 2010*.

Prof. dr. Gert Oostindie was bereid om op te treden als promotor en zo groeide een manuscript uit tot een dissertatie. Een fellowship aan het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde in Leiden en een studieverlof van het Instituto Pedagógico Arubano maakten het mogelijk om dit proefschrift in relatieve rust af te ronden. Dr. Rosemarijn Höfte en Ellen Sintijak (KITLV) begeleidden het drukproces van dit proefschrift. Dit is de plaats voor een warm en welgemeend woord van dank.

Leontine Merkies en Ravi Alofs zagen geduldig op dit alles toe; van het eerste begin tot nu, hier naast me, tijdens het ontbijt, terwijl ik dit dankwoord en daarmee dit boek afrond.

Dat ik dit boek opdraag ter nagedachtenis aan mijn vader, Gerard Alofs (1919-1991) en aan het leven en welzijn van mijn moeder, Jo Alofs-Lucassen en mijn schoonouders Kees en Tiny Merkies, zal niemand die mij kent verbazen.

Oosterbeek, 1-8-2011

Inhoudsopgave

Voorwoord	v
Inhoudsopgave	vii
Inleiding	11
Wetenschappelijk onderzoek: een stand van zaken	14
Vraagstelling en opzet	16
Bronnen	18
Kaart van de Caraïbische regio	19
Klein calendarium van de Koninkrijksverhoudingen	20
Deel 1 Onderhorigheid!: Aruba en de koloniale staat, 1816-1924	21
Proloog: Caraïbische context I	21
Onafhankelijkheid en de opkomst van de VS: Haïti, de Spaanse en Deense Caraïben	22
De koloniale staat in de Britse en Franse Caraïben: eenheid en onderhorigheid	23
Kaart van het eiland Aruba	26
Hoofdstuk 1 Van Compagnie naar koloniale staat, 1636-1924	27
1.1.1 De West-Indische Compagnie op de Benedenwinden 1634-1792	27
1.1.2 Geknechte bondgenoten: rechtspositie en herendiensten	29
1.2 De kolonistensamenleving 1816-1865	31
1.2.1 Welvaart, demografie en migratie I: 1804-1819	32
1.2.2 Handel en handelaren I: veeteelt 1792-1865	33
1.2.3 Teleurgestelde verwachtingen I: goud	35
1.2.4 Zelfvoorzienende en commerciële landbouw 1824-1865	35
1.2.5 Kerk en staat I: de wijngaard des Heren	38
1.2.6 Welvaart, demografie en migratie I: 1816-1865	39
1.3 Koloniaal Aruba, 1865-1924	41
1.3.1 Jaren van bloei I: goud en fosfaat 1865-1914	41
1.3.2 Landbouw en handel in mineur	42
1.3.3 Werkloosheid en welvaartsplannen I: 1900-1924	44
1.3.4 Kerk en staat II: over God en vaderland	45
1.3.5 Shons en cunukero's	46
Hoofdstuk 2 Vernieuwd koloniaal bestuur, 1815-1845/8	49
2.1 Kroon en kolonie I	49
2.2 Aruba: liberalisering en verzet	53
2.3 Het Reglement van Administratie en Bestuur	56
Besluit: functionele scheiding, institutionele hereniging	60
Hoofdstuk 3 Aruba en het Regeringsreglement van 1848	61
3.1 Kroon en kolonie II	61
3.2 De Adviserende Commissie	63
Besluit: institutionele scheiding, personele vereniging	68
Hoofdstuk 4 De kolonie Curaçao, 1865 en verder	69
4.1 Kroon en kolonie III	69
4.2 De tweede bestuurslaag: Raden van Politie	75
4.3 Kroniek: de Arubaanse Raad van Politie, 1865-1901	76

Hoofdstuk 5 De Raad van Politie, 1901-1906/7	81
5.1 Regionale onrust en diplomatieke verwickelingen, 1870-1908	81
5.2 Ethische politiek versus versobering: de Grondwetswijziging van 1901	84
5.3 Casus 1: gezaghebber versus landraad	85
5.3.1 Sluikhandel, quarantainebeleid en diplomatieke relaties	85
5.3.2 De haven ter discussie	90
Besluit: gescheiden machten, machteloze bestuursdeelname	92
Hoofdstuk 6 Het Regeringsreglement onder druk 1906/7 - 1924	93
6.1 Koloniale loopgraven	93
6.1.1 Den Haag: ethische betrokkenheid en koloniale bezuiniging	94
6.1.2 Willemstad: de Koloniale Raad versus de gouverneur	97
6.1.3 Philipsburg: onderhorigheid of eenheidskolonie?	99
6.2 Casus 2: Aruba en de Raden van Politie	104
6.2.1 Raden ter discussie I: 1907-1917	105
6.2.2 Raden ter discussie II: 1918-1919	108
6.3.1 Casus 3: Aruba en de decentralisatiebeweging, 1919-1921	114
6.3.2 De Grondwetswijziging en de Commissie Staal	117
Tussenbalans: De koloniale staat, hervorming zonder democratisering	122
1. Nederland en de koloniën	122
2. Bestuursinrichting	123
3. Eenheid en onderhorigheid	124
4. Imperiale ideologie	126
5. De roep om hervorming	127
Deel 2: <i>Separacion!</i>: Aruba en de totstandkoming van het Statuut	129
Proloog	129
Caraïbische context II: hervorming van de koloniale staat	131
Hoofdstuk 7 Sociaaleconomische ontwikkelingen	139
7.1 De vestiging van de olie-industrie	139
7.2 Welvaart, demografie en migratie II: 1924-1954	140
7.3 Sociaaleconomische ontwikkelingen 1924-1954	144
7.3.1 De constructiejaren: 1924-1929	145
7.3.1.1 Olie en arbeid	145
7.3.1.2 Landbouw, visserij en handel	146
7.3.2 Teleurgestelde verwachtingen, 1930-1935: the Wall Street Crash	147
7.3.2.1 Olie en malaise	147
7.3.2.2 Handel in mineur	150
7.3.3 De bloei-jaren: 1936-1948	150
7.3.3.1 Olie en oorlog	151
7.3.3.2 Handel en handelaren	151
7.3.4 Economie na de bloei, 1948-1954: olie en oorlog	153
7.3.4.1 Olie en onrust	153
7.3.4.2 Werkloosheid en welvaartsplannen	156
7.4 Financieel-economische verhoudingen en Separacion	158

Hoofdstuk 8 Opkomst van de Separacionbeweging, 1922/4-1949	161
8.1 Welvaart, bezuiniging en vernieuwingsdrang: 1922-1936	161
8.1.1 Oude loopgraven: de Koloniale Raad versus de gouverneur	161
8.1.2 De Raad van Politie, 1924-1929: geen belangstelling	161
8.1.3 De Raad van Politie 1929-1937: bezuiniging en onvrede	165
8.1.4 De Koloniale Raad en Aruba, 1929-1936	169
8.1.5 Da Costa Gomez: het wetgevend orgaan van Curaçao	171
8.2 Mislukte Staatsregeling, geduldig nationalisme: 1937-1940	173
8.2.1 De mislukte Staatsregeling van 1936	174
8.2.2 De Statenverkiezingen van 1937	175
8.2.3 Koloniale Staten en Raad van Politie, 1937-1940	177
8.3 Nationalisten naar de meerderheid: 1941-1947	179
8.3.1 Oorlog en autonomie	179
8.3.2 Aruba en de Imperiale Raad	180
8.3.3 De Statenverkiezingen van 1941	183
8.3.4 De Staten, de Commissie Oppenheim en de decemberrede	184
8.3.5 Raad van Politie 1941-1945: stagnerende decentralisatie	186
8.3.6 De Statenverkiezingen van 1945	188
8.3.7 In het kielzog van de autonomiebeweging	190
8.4 Separacion!, 1947-1949	194
8.4.1 Ontwerp tot wijziging van de Staatsregeling	194
8.4.2 De roep om afscheiding	195
8.4.3 De Ronde Tafel Conferentie van 1948	190
8.4.4 De Commissie Aruba-Curaçao	201
8.4.5 Landelijk medebestuur en het einde van de Raad van Politie	203
Hoofdstuk 9 Neergang van de Separacion-beweging, 1949-1954/5	205
9.1 Acht-acht: kiesrecht en Interimregeling, 1949-1950	205
9.1.1 Algemene verkiezingen: de Statenverkiezingen van 1949	205
9.1.2 Tweede en derde College van Algemeen Bestuur	207
9.1.3 De Interimregeling en de breuk in de Arubaanse Volkspartij	208
9.1.4 Het vierde College en de breuk in de UNA	210
9.1.5 De zetelkwestie: twaalf-acht	210
9.2 Verdeeldheid heerst, 1950-1953	212
9.2.1 De Eilandenregeling van de Nederlandse Antillen	212
9.2.2 De Statenverkiezing van 1950 en kabinetsformatie	213
9.2.3 Eilandraad en Bestuurscollege, 1951	215
9.2.4 Het kiesrecht in opspraak	218
9.2.5 De Ronde Tafel Conferentie: de eilanden, stemrecht en beroepsrecht	219
9.2.6 Het uitgebreide Bestuurscollege	222
9.3 Voorlopig einde van een ideaal	223
9.3.1 Naar de hervatting van de RTC	223
9.3.1.1 De Kleine Commissie	223
9.3.1.2 Commissie Debrot en professor Kranenburg	225
9.3.2 De Ronde Tafelconferentie, 1954	226
9.3.3 Einde van het verbond Da Costa Gomez-Eman, 1951-1954	228
9.4 Twee laatste verkiezingen: Nationalisten in de minderheid	229
9.4.1 De Statenverkiezing van 1954	230
9.4.2 De Eilandraadsverkiezing van 1955	236
9.5 Kroon en kolonie IV: oktober 1955	238

Balans: Separacion, 1924-1954/5	240
1 en 2. De koloniën: hun betrekking tot Nederland en bestuursinrichting	241
3. Eenheid en onderhorigheid	243
4 en 5. Imperiale ideologie en de roep om hervorming	246
Besluit	249
Epiloog: Onderhorigheid en afscheiding, Arubaans nationalisme en het Koninkrijk der Nederlanden	251
1. Koloniaal humanisme versus de koloniale staat, recapitulatie	251
2. Zelfbeschikking: separatisme en etniciteit	255
3. Dekolonisatie en fragmentatie na 1955: tussen rekolonisatie en globalisering	257
4. Identificatie met het Koninkrijk, voorbij 10-10-10	263
Samenvatting	269
Summary in English	272
Resumen na papiamento	274
BIJLAGEN	277
Bijlage 1.1 Opgave van de belastbare inkomens naar aantal aanslagen 1920-1924	278
Bijlage 4.1 Subsidies aan de kolonie Curaçao in guldens, 1876-1882	278
Bijlage 6.1 Subsidies aan de kolonie Curaçao in guldens, 1895-1924	278
Bijlage 6.2 Uitgaven en inkomsten naar eiland in guldens, 1921-1923	279
Bijlage 6.3 Inkomsten en uitgaven op Sint Maarten, Sint Eustatius en Saba in guldens, 1910, 1921	279
Bijlage 7.1 Bevolkingsaantallen, geboortesaldi en migratiesaldi, 1920-1954	280
Bijlage 7.2 Bevolkingsspreiding naar herkomst en district, 1930	281
Bijlage 7.3 Werknemersaantallen Lago 1934-1955	281
Bijlage 9.1 Samenstelling electoraat 1949, 1950, 1951, 1954	282
Bijlage 9.2 Uitslagen verkiezingen 1949, 1950, 1951, 1954	282
Bijlage 9.2a Uitslagen AVP naar regio 1950, 1951, 1954	283
Bijlage 9.2b Uitslagen UNA naar regio 1950, 1951, 1954	283
Bijlage 9.2c Uitslagen PPA naar regio 1950, 1951, 1954	283
Bijlage 9.2d Uitslagen AEP/OAP naar regio 1950, 1951	283
Lijst en afkortingen van geraadpleegde archieven	285
Secundaire literatuur	287
Curriculum vitae	310

Inleiding

De koloniale staat is een staat die ten opzichte van zijn maatschappelijke ontwikkeling, blijkens de geschiedenis van dezen staat, wezenlijk staatkundig afhankelijk is van een anderen, leiding gevenden, staat.

Da Costa Gomez (1935, p. 66)

The colonial state, which developed in the Netherlands Indies at the turn of the twentieth century, would produce only a fragmented and refractured Western democracy. (...) Colonial democracy was a patchwork of limited rights and extensive regulations, originating in the strident Dutch wish to control political development among the indigenous population as closely as possible.

Locher-Scholten (2000, p. 151)

In dit boek gebruik ik, in navolging van Da Costa Gomez (1935), Locher-Scholten (2000) en anderen, de term koloniale staat. Dit begrip wordt veelvuldig gebruikt, vooral als het gaat om kolonialisme in Azië, maar doorgaans ontbreekt een duidelijke definitie en het verdient daarom enige toelichting (1). Da Costa Gomez wees in zijn studie naar het wetgevend orgaan op Curaçao (de Koloniale Raad) uit 1935 op het asymmetrische karakter van de verhouding tussen de koloniserende, ‘leiding gevenden’ staat en de ‘afhankelijke’ koloniale staat. Locher-Scholten (2000) analyseerde de relatie tussen kolonialisme, koloniale staat en moderniteit in Nederlands-Indië. Zij beschreef de koloniale staat als een volledig toegerust bestuursapparaat, gevormd naar voorbeeld van de Europese natiestaat, waarin koloniale proto-parlementen als de Indische Volksraad (1918) geen daadwerkelijke zeggenschap hadden. De koloniale staat was modernistisch van opzet, maar koloniaal in uitvoering.

In Nederlands-Indië kwam de koloniale staat tot stand na 1900, toen de pacificatie van de buitengewesten was voltooid en in Nederland de ethische politiek opkwam. In de Caraïbische regio was deze ontwikkeling al eerder ingezet, namelijk na de opheffing van de Compagnieën en Sociëteiten die tot ver in de achttiende eeuw namens Europese staten het bestuur voerden over de overzeese bezittingen.

Onder de koloniale staat versta ik, voortbordurend op Hillebrink (2007: 3-7, 50-1), het koloniaal bestuur zoals zich dat ontwikkelde nadat Europese landen het bestuur van de overzeese bezittingen hadden overgenomen van de Compagnieën tot de formele dekolonisatie na de Tweede Wereldoorlog. Koloniale staten zijn bestuurlijke eenheden die, zonder instemming van de betrokken bevolking, deel uitmaken van Europese imperiale rijken – empire-states, imperial nation-states – die daarin een ondergeschikte en afhankelijke plaats innemen en waarbij de kolonisator een doorslaggevende stem heeft in het bestuur, dominerend over de lokale (gekoloniseerde) bevolking. Pacificatie en unificatie van het gekoloniseerde territorium zijn voorwaarden voor het ontstaan van koloniale staten. Zij hebben de structuur van de Europese natiestaten, maar zijn niet soeverein en ontberen een democratische bestuurspraktijk. Koloniale staten kunnen onder verschillende namen

---

1 Bijvoorbeeld Van Baal, 1976; Rodney, 1982; Schalkwijk, 2004; Millette, 2004, Allen, 2007; Bloembergen en Raben (red.), 2009; Van den Doel 2011.

door het leven gaan, zoals dominions, bezittingen, (win)gewesten, overzeese gebiedsdelen of overzeese rijksdelen (2).

De koloniale constellatie bereikte zijn hoogtepunt tussen ca. 1890 en 1920, toen niet alleen de Caraïbische regio, maar ook vrijwel geheel Afrika en grote delen van Azië aan Europese mogendheden waren onderworpen: the age of empire. Het eerste deel van deze studie beschrijft het bestuur op Aruba, een onderhorig eiland in de kolonie Curaçao vanaf restauratie (1814-1816) tot aan 1922, toen een Grondwetswijziging de hervorming van het koloniale stelsel in het vooruitzicht stelde. In 1924 vestigde de olie-industrie zich op Aruba. Er kwam een einde aan een eeuw van isolement en stagnatie, maar niet aan de bestuurlijke onderhorigheid. Net als in Nederlands-Indië gaf de ethische politiek een impuls aan koloniale hervorming en net als in Indië was die halfslachtig. Hervorming van de koloniale staat bleef een halfingeloste belofte: hervorming zonder democratisering.

Het koloniale tijdperk kwam ten einde toen koloniën na afloop van de Tweede Wereldoorlog zelfbeschikkingsrecht verkregen overeenkomstig het handvest van de Verenigde Naties en daarmee het recht om te breken met de koloniale constellatie. Een wereldwijde golf van dekolonisatie kwam op gang. Het tweede deel van deze studie beschrijft de rol en inzet van Aruba bij het proces van bestuurlijke hervorming tussen 1922 en 1954/5, toen nieuwe verhoudingen in het postkoloniale Koninkrijk plaatsvond.

Net als de burgerlijke staat in Europa was de koloniale staat in een voortdurend proces van vorming en verandering. Het koloniale bestel moest een aantal fundamentele zaken regelen. In de eerste plaats moest de positie van de overzeese bezittingen ten opzichte van de koloniserende mogendheid worden gedefinieerd. Na de opheffing van de West-Indische Compagnie (1792) en de Sociëteit van Suriname (1795) werden de zogenaamde bezittingen, wingewesten of beheersobjecten gaandeweg erkend als deel van het rijk en de bevolking daarvan als eigen rechtsgemeenschap. De Staatsregeling van de Bataafsche Republiek (1798) merkte de West-Indische gebieden Suriname en Curaçao aan als ‘koloniën en bezittingen’, een formulering die na de restauratie werd gecontinueerd in de achtereenvolgende Grondwetten. Door de Grondwetswijziging van 1922 werden de overzeese gebieden erkend als zelfstandige rechtsgemeenschappen én als delen van het Koninkrijk. De betrekking veranderde van bezits- tot rechtsverhouding; de koloniën werden van *bezit-van* tot *deel-van* het Koninkrijk. De preambule van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden uit 1954 erkende de gelijkwaardigheid van de samenstellende delen van het Koninkrijk. De preambule heeft overigens, in tegenstelling tot de rest van het Statuut, geen bindende rechtskracht en geen vanzelfsprekend politiek gewicht.

---

2 Vergelijk Hillebrink (2007, pp. 50-51): ‘A legal definition of the term colonies – a term that is nowadays rarely used in the legal scholarship – should include the following characteristics: an overseas territory of a Western state, which is subordinated to the metropolis and has a separate legal status from the metropolitan territory. If the territory possesses a form of autonomy, this will either be revocable by the mother country, or be subject to the authority of the metropolitan government to intervene in the internal affairs of the territory. The metropolis is authorized to legislate for the colony, although this authority may be constitutionally restricted. The status of the territory is not based on free choice by the population. Politically, the metropolitan government is still a dominant factor in the government of the territory, which is in some sense dependent on the metropolis.’

In de tweede plaats moest de bestuurlijke inrichting van de koloniale staat worden vastgelegd. Dit gebeurde niet langer in charters of octrooien, zoals dat van de WIC, maar in koloniale regeringsreglementen. De grondwet van de moderne staat diende als blauwdruk. De koloniale staat verkreeg de grondvorm van een burgerlijke staat, maar behield de ondergeschiktheid van een kolonie. In koloniale staatsinrichtingen waren verworvenheden van de Europese natiestaat, zoals het burgerrecht en de trias politica, in afgeslankte vorm overgezet naar de koloniën. Burgerrecht werd in vrijwel alle koloniën op enig moment in enigerlei vorm ingevoerd, maar de mate waarin dit vrijheid en rechtszekerheid bood verschilde per gebied en per bevolkingsgroep. Vrije Arubanen verkregen dat recht in 1831, slaven niet. Voor hen was manumissie de enige route naar burgerrecht totdat de slavernij in 1863 ten einde kwam.

Caraïbische koloniën kenden alle op enig moment een vorm van burgervertegenwoordiging, maar de wijze van samenstelling en de zeggenschap van de proto-parlementen varieerden. In koloniale staten domineert de uitvoerende macht over de wetgevende macht, dat wil zeggen gouverneurs over lokale vertegenwoordigende en wetgevende lichamen. Er vond verzelfstandiging en codificatie plaats van de rechterlijke macht. Arubanen namen vanaf 1824 deel in het Vrederecht, dat geldt als voorloper van de huidige Staten van Aruba en vanwege rechtsprekende taken eveneens van het Gerecht in Eerste Aanleg.

In de derde plaats moest de samenstelling van de koloniën worden bepaald. Kolonistoren groepeerden eilanden in grotere verbanden zoals de Britse Leeward Islands Federation en de Windward Islands Federation, de Franse eenheidskolonie Guadeloupe, waaronder de noordelijke helft van het eiland Saint Martin ressorteerde, en de Nederlandse kolonie Curaçao en onderhorigheden, waartoe vanaf 1845 de zes eilanden van de latere Nederlandse Antillen behoorden. Europese kolonistoren riepen deze verbanden in het leven om praktische redenen: in de hoop dat dit zou leiden tot bezuiniging op de bestuurskosten of economische groei. Het gedwongen samengaan genoot op de eilanden zelden veel populariteit.

Kolonialisme moest worden ingepast in een imperiale ideologie die koloniaal bezit en ongelijkwaardigheid rechtvaardigde. In de negentiende eeuw boden sociaal-darwinistische wereldbeelden rechtvaardigingen voor kolonialisme en uitbuiting, maar rond 1900 deed zich een wending voor. Er ontstonden koloniaal-humanistische opvattingen. Koloniale imperia werden voorgesteld als verbeelde gemeenschappen waarin sprake was van een betekenisvolle relatie tussen kolonie en kolonistator. Europese beschavingsidealen moesten worden verspreid in het imperium. In het Franse rijk sprak men van een 'mission civilisatrice'; in het Britse imperium zag men de koloniale opgave als 'the white man's burden' (3). In Den Haag manifesteerde dit nieuwe koloniale denken in de ethische politiek die niet alleen de Oost, maar ook de West bereikte. Cooper (2005), Wilder (2005) en al eerder Willemsen (1980) wezen op de ambivalentie van het nieuwe denken. Koloniaal humanisme stelde sociale, economische en bestuurlijke hervorming in het vooruitzicht, maar ging uit van

---

3 De Britse tegenhanger van het koloniaal humanisme laat zich beschrijven aan de hand van de rapporten van de Royal Commissions (1882, 1897, 1920, 1938/9). In de *Law of Development and Welfare of the Colonies* (1939) stelde de Britse overheid zich wettelijk gebonden om het welzijn van de bevolking te bevorderen. Dit was een antwoord op de onrust in de Caraïbische koloniën en de opbrengst van het werk van de Royal Commission van 1938 (bijv. A. Lewis, 1993; Oostindie en Klinkers, 2003, p. 19, Bryan, 2004, pp.150-151).

Europese waarden en een bevoogdende opstelling van de kolonisator. Parijs, Londen of Den Haag bepaalde richting en tempo van de hervorming van de koloniale staat (4).

In de vijfde plaats moest het koloniale bestel tegenwicht bieden aan de roep om bestuurlijke hervorming vanuit de koloniën zelf. Knight (1990, p. 160) typeerde de bestuurlijke ontwikkeling in de regio als hervorming zonder democratisering. In Caraïbische samenlevingen kon van natievorming nauwelijks sprake zijn. Of het de exploitatiekoloniën of de vaak wat grotere vestigingskoloniën als Cuba, Jamaica of Suriname betrof, Caraïbische samenlevingen waren sociaaleconomisch, juridisch, cultureel, religieus en raciaal tot op het bot gefragmenteerd. Politieke belangen van verschillende bevolkingsgroepen stonden diametraal tegenover elkaar. Slaven streefden naar emancipatie, vrije gekleurden naar politieke medezeggenschap. Blanke elitegroepen streefden naar meer zelfbestuur ten opzichte van de metropool, maar wensten hun macht niet te delen met de opkomende creoolse middenklasse. Politieke allianties en gezamenlijk optreden tegen de metropool, zoals tijdens de Cubaanse burgeroorlogen van 1868-1878 en 1895-1898, waren een uitzondering. Het laatste woord over bestuur en inrichting van de koloniale staat was aan de metropool. Nederland was terughoudend waar het de bestuurlijke hervorming in Suriname of de kolonie Curaçao betrof.

Tot slot, en op de zesde plaats, diende de militaire aanwezigheid de koloniale verhoudingen te behoeden voor opstand en revolutie en als waarborg van het geopolitieke evenwicht in de gekoloniseerde wereld. Voor de koloniën Suriname en Curaçao brak na de restauratie van het Nederlandse gezag in 1816 een periode van relatieve stabiliteit aan. Wel vroeg de relatie met het overzeese buurland Venezuela voortdurend de aandacht.

Wetenschappelijk onderzoek: een stand van zaken

Het is bekend hoe de koloniale regeringsreglementen voor de kolonie Curaçao tot stand kwamen en in elkaar zaten (Bordewijk, 1911, 1914; Van Aller, 1994), maar het is niet altijd duidelijk hoe deze in de praktijk uitwerkten. Voor wat betreft het eiland Curaçao toonden De Gaay Fortman (o.a. 1922, 1923, 1934, 1947), De Costa Gomez (1935), Kasteel (1956), Van Soest (1981), Renkema (1983a, 1983b, 2009) en Goslinga (1990, pp. 524-545) aan dat er onvrede bestond. Daar knelden de banden tussen gouverneur en Koloniale Raad, maar de aard en achtergronden daarvan zijn nog niet afdoende ontleed (5).

De werking van de regeringsreglementen op de eilanden buiten Curaçao is nauwelijks onderzocht. Bordewijk (1911) stelde dat de gezaghebbers ter plaatse almachtig waren en Kasteel (1956, p. 31) oordeelde dat de Raden van Politie een beperkt bestuurlijk gewicht hadden; eilandpolitiek had een 'gemoedelijk karakter'. Römer-Kenepa (1983) stelde vast dat de Raad van Politie op Bonaire enige politieke invloed had. Zij baseerde zich op verkennend archiefonderzoek en presenteerde haar stelling met de nodige terughoudendheid. Dat Sint Maartenaren bij tijd en wijle ageerden tegen de centralistische bestuursvorm is bekend, maar werd nimmer op waarde geschat (6).

---

4 Furnivall, 1976, p. 225 e.v.; Breman, 1993; Van den Doel, 1996; Locher-Scholten, 2000; Oostindie, 2006, 2010; Jones, 2007; Bloembergen en Raben (red.), 2009.

5 Voor Suriname zie onder meer Buiskool (1937), Van Lier (1971, p. 298 e.v.), Goslinga (1990, pp. 429-460, 629-659), Dew (1996, pp. 20-40), Meel (1999, pp. 20-32) en Marshall (2003, pp. 17-62).

6 De Gaay Fortman (1947, pp. 19-20), Kasteel (1956, pp. 25-35, Goslinga (1990, pp. 379-380) en Dalhuisen e.a. (red. 2009, p. 155).

Van het koloniale bestuur op het negentiende-eeuwse Aruba zijn fragmenten beschreven. Onderzoek naar het Vrederegerecht (1824-1869), de Adviserende Commissie (1848-1865) en de Raad van Politie (1865-1948) hebben een verkennend karakter (Voges, 1982; Bossers, 1997a, 1997b; Alofs, 2006a, 2006b; Van der Velden 2011). Of op het onderhorige Aruba onvrede bestond met de koloniale bestuursinrichting is onbekend. Die vraag krijgt een antwoord in het eerste deel van deze studie dat zich afspeelt tussen 1816 en 1922.

Over de hervorming van het koloniale stelsel in de Nederlandse Antillen en Suriname en de totstandkoming van het Koninkrijksstatuut is veelvuldig gepubliceerd. In studies door Van Helsdingen (o.a. 1955) en Kasteel (1956), maar ook Verton (1977), Paula (1989), Alofs en Merkies (1990, 2001) en Van Aller (1994) ontbrak uitputtend onderzoek in de archieven van de Arubaanse bestuursorganen. Oostindie en Klinkers (2001a-c, 2003) reconstrueerden het staatkundige proces na 1940. Zij brengen bestaande studies samen en vullen deze aan met recent beschikbaar gekomen Nederlandse regeringsbronnen. Hun *Knellende Koninkrijksbanden* is een mijlpaal in de historiografie van de Caraïbisch-Nederlandse Koninkrijksverhoudingen. Het dient als startpunt voor toekomstige studies naar de bijdragen van de Rijksdelen in het proces van staatkundige reconstructie na 1940. Het tweede deel van dit boek bouwt daarop voort.

De invloed van de ethische politiek in de kolonie Curaçao en Suriname is tot heden niet diepgaand bestudeerd. Da Costa Gomez (1935) en Buiskool (1937) keerden zich tegen de trage democratisering van het Koninkrijk. De Gaay Fortman verdedigde de welvaartspolitiek van gouverneur Helfrich en hij resumeerde politieke spanningen binnen de kolonie sinds de opkomst van de ethische politiek in tal van publicaties (7). Willemsen (1980, pp. 211, 295-300) constateerde dat de welvaartspolitiek in Suriname nimmer 'het niveau van liefdadigheid in de vorm van bestuurlijke maatregelen [heeft] overschreden'. In zijn geschiedenis van de Eilandraad van Curaçao wees Van Soest (1981, pp. 10, 27-30) op de relatie tussen de ethische politiek, de ontwikkelingen in Oost-Indië en die in de kolonie Curaçao, maar dit werk kreeg te weinig aandacht. Oostindie (2006) besprak de ethische politiek in de West, maar een gedetailleerde uitwerking bleef achterwege. De effecten van de ethische politiek voor de beoogde opheffing van de bevolking is hierdoor nog onduidelijk. Ethische politiek in de West had overwegend betrekking op thema's als bestuur, welvaartsbeleid, cultuur en onderwijs.

Taalbarrières en academische tradities hebben een fragmenterend effect gehad op de studie van de dekolonisatie in de Caraïbische regio. Klassieke werken, zoals G.K. Lewis (1968, 1983), Williams (1978) en Knight (1978, 1990) keken zelden over de grenzen van de voormalige koloniale rijken, constateerde Meel (1999), en de Nederlandse Caraïben kwamen er vaak bekaaid van af (8). Sindsdien is daarin

---

7 Van Lier (1971, oorspr. 1949) was dankzij het werk van Furnivall bekend met de invloed die de ethische politiek op de politieke en sociale ontwikkelingen in Nederlands-Indië. Van Lier werkte wel Furnivalls pluralismemodell uit, maar zag de gevolgen van de ethisch politieke voor ontwikkelingen in Suriname over het hoofd. Kasteel (1956) volgde hem daarin.

8 In 1954 vergeleken overwegend Europese deskundigen van de Caribbean Commission het dekolonisatiebeleid van Nederland, Frankrijk, Engeland en de VS. De desbetreffende uitgave *Developments* (1955) bleef in veel latere werken onvermeld. Van Soest (1981), Kunst (1981, pp. 149-161), Oostindie (1997, pp. 109-205) en Milette (1999) verkenden een vergelijkend perspectief. Grugel (1995) zocht overeenkomsten in de

verandering gekomen. Ramos en Rivera (red. 2001) en Clegg en Pantolas-García (red. 2009) vergeleken de uitkomsten van de (onvoltooide) dekolonisatie in niet-zelfbesturende gebieden in de regio. Oostindie en Klinkers (2003) vergeleken Caraïbische dekolonisatieprocessen sinds 1940. Millette (2004) beschreef dekolonisatie en natievorming tussen circa 1945 en 1970 in UNESCO's *General History of the Caribbean*. Zijn analyse gaf blijk van een voorkeur voor onafhankelijkheid als eindpunt van dekolonisatie. Hillebrink (2007) toonde aan dat dit volgens de Verenigde Naties niet de enige uitkomst hoeft te zijn. Ook de vrije associatie en volledige integratie in een ander land zijn opties om van het zelfbeschikkingsrecht gebruik te maken. Nauta (2007) vergeleek de kwaliteit van bestuur in gedekoloniseerde landen en gebieden in de regio.

In studies over kolonialisme en dekolonisatie in het Caraïbisch gebied staan grote landen en eilanden veelal centraal en blijven kleine, onderhorige eilanden onderbelicht. Auteurs als G.K. Lewis (1968) en Oostindie en Klinkers (2003) stellen dat samengestelde koloniën niet bijzonder succesvol waren en weinig populariteit genoten. Premdas (1998, 1999, 2000) besteedde aandacht aan afscheidingsbewegingen in de regio. Luke (2007) valt op omdat hij het gedwongen samengaan van Tobago en Trinidad in kaart brengt vanuit het perspectief van het bevoogde Tobago. In de historiografie van het Nederlandse Koninkrijk ontbreekt onderzoek naar de Arubaanse ervaring met koloniaal bestuur en de inzet van Aruba tijdens de dekolonisatie tot aan 1955. Dit boek wil die leemte opvullen.

Vraagstelling en opzet

Dit boek beschrijft de opkomst en de hervorming of opheffing van de koloniale staat op de latere Nederlandse Antillen en de positie van het onderhorige eiland Aruba tussen 1816 en 1954. Deel 1 doet verslag van de Arubaanse ervaring met koloniaal bestuur vanaf de restauratie in Nederland en het herstel van het Nederlandse gezag op de eilanden in 1816 tot aan de Grondwetwijziging van 1922. De Grondwetwijziging erkende de voormalige koloniën als zelfstandige rechtsgemeenschappen en schreef voor dat wetgevende activiteiten voor het lokale bestuur meer dan voorheen moesten plaatsvinden in de overzeese Rijksdelen in plaats van in Den Haag. Het bevatte een belofte van koloniale hervorming.

Het tweede deel beschrijft de opkomst en de tijdelijke ondergang van de Separacionbeweging tussen 1922 en 1955. In 1924 vestigde de olie-industrie zich op Aruba. Dat gegeven maakte een einde aan de vanzelfsprekendheid van de onderhorigheid aan Curaçao in het toekomstig bestuur. Arubaanse politici en bevolkingsgroepen wensten zich niet neer te leggen bij een ondergeschikte positie van het eiland in het toekomstig bestuur. De hervorming van het koloniale stelsel nam ruim drie decennia in beslag. In 1954 kwam het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden tot stand en een jaar later de Staatsregeling van de Nederlandse Antillen.

In de inleiding kwamen vijf kenmerken van koloniale staten en imperiale rijken ter sprake: de grondwettelijke relatie tussen metropool en kolonie, de bestuurlijke inrichting van de kolonie, de samenstelling van koloniale staten die meerdere eilanden omvatten, de roep om hervorming vanuit de koloniën en ten slotte het (al dan niet) ontstaan van een gedeelde imperiale ideologie. Deze thema's verschaffen de leidraad en de vraagstelling van dit onderzoek naar de Arubaanse

ervaring met koloniaal bestuur tot 1922 en de Arubaanse rol in de dekolonisatie tot 1955.

De volgende vijf vragen geven richting aan dit onderzoek

1. De koloniën en Nederland: hoe veranderde de rechtsbetrekking tussen de kolonie en Nederland zoals vastgelegd in de Nederlandse Grondwet vanaf de restauratie tot 1955?
2. Bestuursinrichting: hoe functioneerde het ‘inwendig bestuur’ van de kolonie Curaçao (en onderhorigheden) zoals vastgelegd in de achtereenvolgende regeringsreglementen en staatsregelingen?
3. Eenheid en onderhorigheid: hoe functioneerde het koloniaal bestuur op (het aan Curaçao onderhorige) Aruba tussen 1816 en 1955?
4. Imperiale ideologie en nationalisme: ontstond op het koloniale Aruba en/of in de kolonie Curaçao (en onderhorigheden) een aantoonbare identificatie met het Koninkrijk en hoe verhiel deze identificatie zich eventueel tot levende dekoloniatiewensen?
5. De roep om hervorming: wat waren de achtergronden van de roep om hervorming van de koloniale bestuursinrichting op de eilanden en in hoeverre gaf het koloniale bestuur daaraan gehoor?

Om deze vragen vanuit een vergelijkend perspectief te beantwoorden, beschrijven we eerst de ontwikkeling van koloniale staten in de Caraïbische regio in de negentiende eeuw. We sluiten aan op het werk van onder meer Lewis (1968, 1983), Van Soest (1981), Knight (1978, 1990), Martínez-Fernandez (1994), Oostindie en Klinkers (2003), Martínez-Vergne (2005), en, via een omweg langs Frans West-Afrika, Cooper (2005) en Wilder (2005) alsmede, zij het zijdelings, Nederlands-Indië, Furnivall (1976), Breman (1993), Locher-Scholten (2000), Oostindie (2006), Bloembergen en Raben (2009) en Van den Doel (1996, 2011). In de resterende hoofdstukken komen de achtereenvolgende regeringsreglementen en de werking daarvan op het koloniale Aruba aan bod. Daarin staat de vraag centraal of zich, voorafgaande aan de komst van de olie-industrie in 1924, voortekenen aandienen van de afscheidingsbeweging, zoals die zich zou manifesteren in de jaren 1947-1954 en 1971-1985.

Aan de hand van dezelfde onderzoeksvragen beschrijft deel twee van deze uitgave Aruba's bijdrage aan de dekolonisatie tussen 1922 en 1955, meer in het bijzonder de opkomst en ondergang van de afscheidingsbeweging tot aan de afkondiging van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden in 1954 en de Staatsregeling van de Nederlandse Antillen in 1955. Ook dit deel vangt aan met een bespreking van dekolonisatieprocessen in de Caraïbische regio in de eerste helft van de twintigste eeuw, met incidentele uitlopers naar de huidige tijd. We maken (opnieuw) gebruik van Burton en Reno (eds. 1995), Meel (1999), Marshall (2003) en Oostindie en Klinkers (2003), maar ook van onder meer Marshall (2003), Ramos en Rivera (2001), A.G. Croes (2006), Hillebrink (2007), Luke (2007), Nauta (2007) en Clegg en Pantojas-Garcia (2009). Daarna volgt een hoofdstuk over de economische, demografische en sociale veranderingen op Aruba na de komst van de olie-industrie in 1924. In de twee resterende hoofdstukken komen de doelstellingen en strategieën

van de afscheidingsbeweging aan bod en de omstandigheden die bijdroegen aan de neergang van het separatisme. In een balans beantwoorden we de vragen die richting gaven aan dit onderzoek.

De epiloog, ten slotte, brengt de bevindingen van deel 1 en 2 met elkaar in verband en werpt een blik op de ontwikkelingen in het Koninkrijk tussen 1955 en 2010.

Bronnen

Deze studie beschrijft de Arubaanse ervaring met het koloniaal bestuur vanaf 1816 en de Arubaanse bijdrage aan de voorlopige dekolonisatie tot 1954/5. Notulen van de wetgevende activiteiten van op Aruba zetelende organen als het Vrederecht (1824-1869) en de Adviserende Commissie (1848-1867) zijn niet bewaard gebleven en waarschijnlijk ook nooit opgemaakt. Om deze leemte op te vullen zijn de correspondentie tussen de commandeurs/gezaghebbers en de gouverneurs, de journalen van de commandeurs/gezaghebbers en de gerechtelijke notulen van het Vrederecht bestudeerd. De notulen van de Raad van Politie zijn getuigen van het functioneren van het koloniale bestuur onder het Regeringsreglement van 1869.

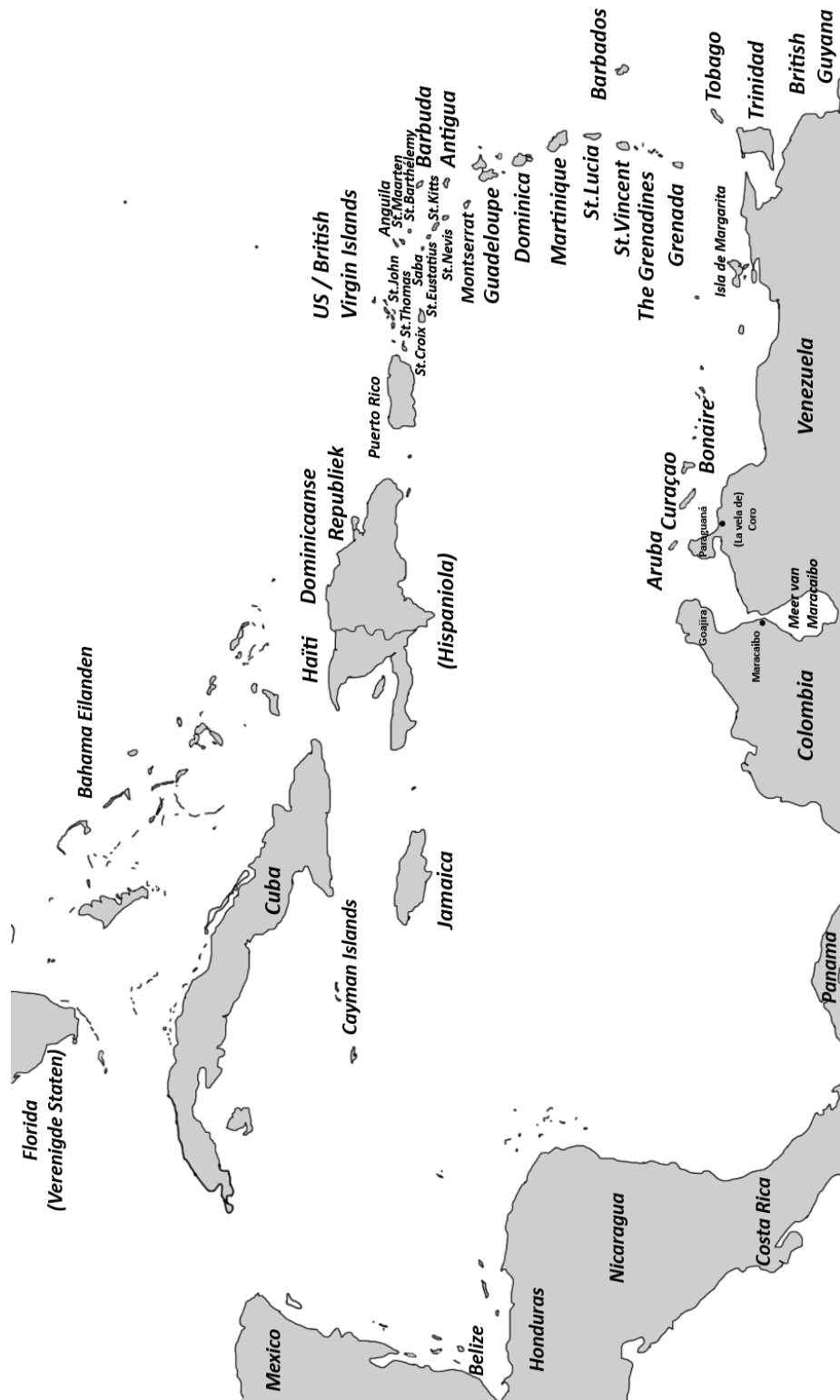
Om inzicht te krijgen in de ontwikkelingen op het koloniale niveau zijn de notulen en achterliggende stukken van de Koloniale Raad (na 1937 Koloniale Staten) doorgenomen. Documenten over de decentralisatiebeweging in het eerste kwart van de twintigste eeuw zijn opgenomen in zogenaamde objectendossiers in het Centraal Historisch Archief te Willemstad. Ook is de correspondentie tussen de commandeur en (na 1848) gezaghebber te Aruba en de gouverneur op Curaçao tussen 1816 en 1955 bestudeerd.

Voor wat betreft de Nederlandse bemoeienis met het bestuur en beleid ten aanzien van Aruba heb ik gebruik gemaakt van de Koloniale Verslagen, het archief van het Ministerie van Koloniën in het Rijksarchief te Den Haag en dat van de gouverneur in het Centraal Historisch Archief te Curaçao. Het Nederlandse beleid tussen 1899 en 1917 voor de koloniën Suriname en Curaçao bespreek ik op basis van het overzicht van parlementaire activiteiten door Plante Feburé (1918). Ook de werken van Bordewijk (1911, 1914), Da Costa Gomez (1935) en Buiskool (1937) en de vele publicaties van De Gaay Fortman (o.a. 1947) verschaften inzicht in de politieke ontwikkelingen tot 1947.

Aan de periode 1924-1955 is in bestaande studies meer aandacht besteed, zij het niet op basis van systematisch onderzoek van Arubaanse archieven. Gaandeweg nestelt deze studie zich tussen bestaande werken zoals dat van Kasteel (1956), Paula (1989), Van Aller (1994) en Oostindie en Klinkers (2001a-c, 2003). We volgen de notulen van de Raad van Politie tot 1948, het jaar dat de Raad de activiteiten staakte, en de notulen van Koloniale Staten (1937-1949). Voor de jaren 1952-1955 zijn de notulen van de Eilandraad doorgenomen en die van de Staten van Curaçao (1949-1954), alsmede de correspondentie tussen gezaghebbers en gouverneurs en diverse dag- en weekbladen.

De beraadslagingen voorafgaande aan de afkondiging van het Statuut zijn gevolgd via 'the paper trail', het papieren spoor van het rapport van de Commissie Staal (1923), via de verslagen van de Commissie van Poelje en de notulen van de Ronde Tafel Conferenties van 1948 en 1952-1954, tot aan het advies van professor Kranenburg uit 1954 dat de Eilandraad van Aruba ertoe bracht om de conclusies van de Ronde Tafel Conferentie later dat jaar te aanvaarden.

Kaart van de Caraïbische regio

Kaart: Ruud Derix, 2011

Klein calendarium van de Koninkrijksverhoudingen

- 1581-1795: De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden
 1629-1674: West-Indische Compagnie
 1674-1791: Nieuwe West-Indische Compagnie
 1792-1795: Raad der Koloniën in de Westindiën
- 1795-1806: Bataafsche Republiek
 1795-1801: Committé tot de Zaken van de Coloniën en Bezittingen op de kust van Guinea en in America
 1801-1806: Raad der Amerikaansche Coloniën en Bezittingen
 1801-1803 Eerste Engelse tussenbestuur
- 1806-1810: Koninkrijk Holland
 1807-1816 Tweede Engelse tussenbestuur
- 1810-1813: Frans Keizerrijk
- 1813-1815: Vereenigde Nederlanden
 1806-1816: Engels tussenbestuur van de kolonie
- 1815-1839: Verenigd Koninkrijk der Nederlanden
- 1815-1828: Het tijdperk der 3 koloniën
 1815 Reglement op het beleid van de Regering, het Justitiewezen, den Handel en Scheepvaart op Curaçao, en onderhoorige Eilanden
 1815 Reglement op het beleid van de Regering, het Justitie-wezen, den Handel en Scheepvaart op de Eilanden St. Eustatius, St. Martin en Saba
 1823/4 Reglement van Administratie en Bestuur voor het eiland Aruba
 1823/4 Reglement van Administratie en Bestuur voor het eiland Bonaire
- 1828-1845: De drie koloniën samengevoegd en weer opgedeeld
 1828 Reglement op het beleid van de Regeering, het Justitie wezen, den handel en scheepvaart op Curaçao, en onderhoorige Eilanden
 1828 Reglement op het beleid van de Regeering, het Justitie Weezen, den Handel en Scheepvaart op de Eilanden St. Eustatius en Saba
 1833 Reglement op het beleid der Regering in de kolonie Curaçao en onderhoorige Eilanden.
 1833 Reglement op het beleid der Regering in de kolonie St. Eustatius en Saba
 1833 Reglement op het beleid der Regering in de kolonie St.Martin
- 1839-heden: Koninkrijk der Nederlanden
 1840 Grondwetswijziging
 1845 De zes eilanden in één kolonie verenigd
 1848 Reglement op het beleid der Regeering in de kolonie Curaçao en onderhoorigheden
 1865 Reglement op het beleid der Regeering in de kolonie Curaçao
 1936 De Curaçaose Staatsregeling
 1948 Wijziging van de Curaçaose Staatsregeling
 1950-1 Interimregeling
 1951 Eilandenregeling van de Nederlandse Antillen
 1954 Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden
 1955 Staatsregeling van de Nederlandse Antillen
 1954-1985: Aruba is een eilandgebied van de Nederlandse Antillen
 1975: Suriname treedt uit het Koninkrijk
 1986: Aruba treedt uit de Nederlandse Antillen als autonoom land binnen het Koninkrijk
 2010: Opheffing van de Nederlandse Antillen

Deel 1 Onderhorigheid: Aruba en de koloniale staat, 1816-1924

Proloog: Caraïbische kontekst I

Iedere historische atlas van Europa beschrijft de verschuivingen in de politieke en staatkundige kaart van het Europa van 1780 en circa 1850. Een beslissende periode in het proces van staatsvorming brak aan. Revoluties en burger- en expansieoorlogen brachten nieuwe samenlevings- en staatsverbanden tot stand. De geünificeerde natiestaat werd de dominante staatsvorm (Gellner, 1983; Hobsbawm, 1992; Hoekstra, 2005; Cooper, 2005; Wilder, 2005; WRR, 2007). Oude staten kregen nieuwe grenzen en benamingen en vernieuwde bestuursinrichtingen. De scheiding tussen kerk en staat vond ingang, net als de trias politica en de burgerrechten. De monarchie nam als dominante staatsvorm in belang af en waar deze behouden bleef, verloren koningshuizen veel ten gunste van burgerij en parlement. Adel en kerk leverden een deel van hun macht in. Kansarme groepen, zoals arbeiders en vrouwen streefden naar erkenning van vakbonden en politieke deelname.

In 1795 lijfde Frankrijk de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in. De Bataafsche Republiek kwam tot stand. Engeland nam vrijwel onmiddellijk de Nederlandse koloniën in, waaronder Curaçao en Aruba. In 1806 richtte Frankrijk het Koninkrijk Holland op, dat in de vier jaar van haar bestaan werd geregeerd door koning Lodewijk Napoleon. In 1810 lijfde Frankrijk het Koninkrijk in bij het Franse keizerrijk. In 1815 herkreeg Nederland de onafhankelijkheid en ontstond het Verenigd Koninkrijk. De restauratie was een feit.

Het bestuur van de resterende koloniën was aan verandering toe. De tijd van de Nederlandse, Britse (1672-1752), Franse (1664-1674) en Deense (1671-1776) compagnieën was voorbij. Private ondernemingen belast met het koloniaal bestuur zoals de VOC (1602-1799), de WIC (1621-1791) en de ‘Geoctroyeerde Sociëteit van Suriname’ (1683-1795) pasten niet langer in het bestuurlijk denken (Schutte, 1974; Meel, 1999, pp. 16-18; Den Heijer, 2002, p. 191; Van den Doel 2011: 21 e.v.). De staat nam schuld en boedel van de handelsbedrijven over en ving het bestuur over de koloniën aan.

Europa's koloniale buitengrenzen werden opnieuw vastgesteld. Koloniale mogendheden maakten een nieuwe Caraïbische kaart op. Engeland en Frankrijk bleven politieke grootmachten, alhoewel Frankrijk sterk aan belang inboette door het verlies van Haïti. De Monroe-doctrine stelde dat de VS de beschermheer moest zijn van de onafhankelijk te worden staten in de Nieuwe Wereld. De VS tolereerde de aanwezigheid van Europese kolonisten in de Caraïben, maar vulde het geopolitieke vacuüm op dat het verzwakte Spanje liet vallen. De oorlogsverklaring aan Spanje leidde rond 1900 tot de overdracht van Puerto Rico en de formele onafhankelijkheid van Cuba. Een reeks van militaire interventies op verschillende eilanden en de overname van de Deense Virgin Islands in 1917 voltooide de doorbraak van de VS als kolonisator.

De Nederlandse aanwezigheid in de Caraïben werd niet groter, laat staan profijtlijker. In 1814 keerden Suriname, de Beneden- en de Bovenwinden en Indië terug in Nederlandse handen. Demerara, Essequibo en Berbice in het huidige Guyana vielen aan de Engelsen toe, net als de Kaapkolonie en Ceylon. Het in voorbije eeuwen invloedrijke Nederland was voortaan een bescheiden speler op de Caraïbische kaart. Suriname en Curaçao bleven behouden, maar de vraag rees of de Surinaamse plantage-economie opnieuw de hoogte van de voorbije eeuwen kon bereiken. Ook was het dubieus of Curaçao en Sint Eustatius zich nogmaals tot regionale marktplaats zouden opwerken.

Onafhankelijkheid en de opkomst van de VS: Haïti, de Spaanse en Deense Caraïben

Binnen de Caraïbische regio deed zich een tweedeling voor. Europese bezittingen verwierven onafhankelijkheid of gingen op in de vorming van een nieuw koloniaal stelsel. Andere koloniën kregen een nieuwe kolonisator en een nieuw koloniaal bestuur. In 1804 maakte de Franse kolonie Saint Domingue zich vrij van het kolonialisme na een lange periode van burgeroorlog en vrijheidsstrijd. Haïtiaanse onafhankelijkheid stak schrill af bij het hernieuwde kolonialisme in Cuba, Santo Domingo en Puerto Rico. Spanje bevond zich in een diepe economische en constitutionele crisis. Het was in 1808 bezet door Frankrijk en een acht jaar durende oorlog stelde Spanjes bestuurlijke structuren zwaar op de proef. Landbouw, handel en industrie werden vrijwel geheel verwoest. Spanje raakte bovendien de koloniën in Zuid- en Midden-Amerika kwijt en de maritieme oorlog met Engeland bemoeilijkte het contact met de Caraïbische koloniën.

Santo Domingo riep in 1821 de onafhankelijkheid uit, maar die hield niet lang stand. Haïti bezette de voormalige Spaanse kolonie van 1822 tot 1844, waarna Juan Pablo Duarte de onafhankelijke Dominicaanse Republiek uitriep. De republiek was echter intern verdeeld. Voormalige slaven vreesden dat de creoolse machthebbers aansluiting bij Spanje nastreefden. Hoewel de VS de republiek in 1854 wilde aankopen, hield de onafhankelijkheid stand tot 1861. Dat jaar assimileerde, zoals de voormalige slaven reeds vreesden, met instemming van de elite Santo Domingo zich in het Spaanse rijk. Tot 1865 was het een Spaanse provincie, daarna werd de onafhankelijke Dominicaanse Republiek nieuw leven ingeblazen. De VS bezette de instabiele Republiek tussen 1916 en 1924 (Hoetink, 1971 pp. 112-137; Martínez-Fernández, 1994; San Minguel, 2005).

Het ontbrak aan kapitaal om in de koloniale economieën te investeren. Cuba's economie bloeide op dankzij lokale inspanningen. Terwijl de plantage-economieën elders in de regio in crisis geraakten, bloeide de suikerrietindustrie op Cuba op, een bloei die aanhield tot in de jaren 1920. Spanje weigerde echter om de lokale elite politieke rechten te verlenen. Er ontstond een verwijdering tussen kolonie en metropool. Tussen 1868 en 1878 vochten creolen en vrije zwarten in een bloedige, maar vergeefse onafhankelijkheidsoorlog. In 1895 brak, onder het leiderschap van José Martí (1853-1895), de tweede Cubaanse onafhankelijkheidsoorlog uit. Blank, creool, mulat en zwart Cuba bundelden hun krachten (Martínez-Fernández, 1995; Van Vuurde, 1998, pp. 157-198; Elliot, 2006, pp. 372 e.v.; Martí in Shookal, 2007, pp. 36 e.v., 190 e.v.). De oorlog eindigde met een militaire interventie door de Verenigde Staten in 1897/8, dat daarmee de Monroe-leer voor het eerst met militaire middelen kracht bijzette.

De Spaans-Amerikaanse oorlog (april-augustus 1898) mondde uit in de overdracht van Cuba en Puerto Rico en ook de Filippijnen en het eiland Guam aan de VS. In 1902 verklaarde de VS Cuba tot republiek, maar dit was niet meer dan een satellietstaat. Er volgden nieuwe invasies en bezettingen in 1906-1909 en 1917-1922.

Het Spaanse Puerto Rico leefde van de handel, maar voer overwegend op Engeland en de VS. Het eiland werd in 1869 een provincie en in 1897 verleende Spanje Puerto Rico autonomie. Het eiland werd een jaar later alsnog aan de Verenigde Staten overgedragen. Puerto Rico werd in 1900 een Amerikaans 'Territory'. De Amerikaanse aanwezigheid in de regio intensiverde na de overname van de Deense Virgin Islands in 1917, sindsdien de US Virgin Islands.

De koloniale staat in de Britse en Franse Caraïben: eenheid en onderhorigheid

De koloniale politiek van de twee grote resterende kolonisatoren, Engeland en Frankrijk, verschilde hemelsbreed. Het Britse en Franse kolonialisme ontwikkelde zich tussen de polen van autonomie en assimilatie, tussen het overhevelen van wetgevend en uitvoerende bestuursmacht naar de koloniën en het centraliseren van beleid en bestuur in de metropool. Frankrijk koos voor een assimilatiepolitiek, waarbij voormalige koloniën werden geïncorporeerd in – en dus deel werden van – het Europese rijk. Engeland streefde aanvankelijk ‘home rule’ na, maar verving deze door de gecentraliseerde ‘kroonkolonie’. De koloniale staat kreeg sterk uiteenlopende gedaantes.

Van Soest (1981, pp. 68-69) en Lassere en Mabileu (1993) beschrijven de adviserende raden in de Franse koloniën tijdens het Ancien Régime. Na de revolutie van 1789 verkregen die op Martinique en Guadeloupe wetgevende taken. De koloniën kenden een gekozen afvaardiging in de Nationale Vergadering in Parijs. Deze laatste verworvenheid werd tussen 1815 en 1848 en tussen 1854 en 1871 ingetrokken, maar even vaak weer hersteld, voor het laatst in 1871. Sindsdien ‘heeft in Parijs de stem van de Franse Antillen onafgebroken geklonken uit de mond van de Caraïbische afgevaardigden’ (Van Soest, 1981, p. 69; ook Hintjens, 1995).

Het beleid stond ter discussie. Progressief of links Frankrijk was voor vrijheid door assimilatie en de uitbreiding van de Franse wetgeving overzee; politiek rechts was daar tegen. ‘Emancipatory legislation – abolition of slavery (1848), universal suffrage, freedom of press, parliamentary representation, free, mandatory and secular education – was attributed to the Left, its retraction to the Right’ (Miles, 2001, p. 47).

Uiteraard bestonden binnen de koloniën belangenverschillen. Zelfbestuur kwam tegemoet aan de wens van de blanke elite, maar de in 1848 geëmancipeerde zwarte bevolking verkoos assimilatie boven de (dreigende) overheersing van de blanke elite. Na de totstandkoming van de Derde Republiek (1871-1940) kozen de inwoners van Guadeloupe en Martinique via algemeen stemrecht de Conseils Généraux. Gouverneur en Conseil stelden de begroting vast en ook de belastingen om de lokale kosten te dekken (Van Soest, 1981, p. 69). De bestuurlijke autonomie was ingeperkt doordat het bestuur grotendeels gevoerd werd in Parijs en in principe overeenstemde met dat voor de rest van Frankrijk. Oostindie en Klinkers (2003, p. 31) signaleren de tweeslachtigheid van het representatieve stelsel: representatieve organen hadden adviserend karakter, terwijl het electoraal systeem de belangen van de blanke minderheid beschermde. Wetgevende bevoegdheden vielen toe aan het Franse parlement.

Lokale autonomie was beperkt en hoewel conflicten tussen gouverneur en bevolking op de Franse eilanden niet van de lucht waren, klonk de roep om meer autonomie er maar zwak. Terugkeer naar de situatie onder het Ancien Régime werd te zeer met de slavernij geassocieerd (Lassere en Malibeu, 1993, p. 446). Bovendien bood het nieuwe stelsel voordelen. De kolonie had budgetrecht en was grotendeels verantwoordelijk voor de eigen uitgaven en inkomsten, een onderwerp dat de politieke verhoudingen in de kolonie Curaçao na 1901 op scherp stelde.

Engeland diende de tegenstrijdige belangen tussen metropool en kolonie en tussen lokale elite en de (vrije, geëmancipeerde) bevolking te reguleren en sloeg een andere weg in dan Frankrijk. In de achttiende eeuw introduceerde Engeland ‘home rule’ in koloniën als Grenada, Dominica, St. Vincent en Tobago. Lokale gekozen wetgevende organen, House of Assembly, verkregen een betrekkelijk sterke en onafhankelijke positie.

In de loop van de negentiende eeuw werd de autonomie van het Old Representative System vervangen door de kroonkolonie. Bij de overname van Trinidad in 1797 meende Londen dat een representatief systeem voor dit eiland niet geschikt was. Het eiland telde een groot aantal Franse onderdanen, en een groeiend aantal vrije zwarten maakte aanspraak op bestuurlijke deelname. Londen vreesde voor een tekort aan loyaliteit en wilde voorkomen dat een te grote autonomie de Britse belangen zou schaden. Tussen 1802 en 1832 hief Londen de House of Assembly op. De nieuwe Legislative Council werd niet door verkiezing, maar door benoeming samengesteld. Burgerleden werden geselecteerd onder de gezagsgetrouwe leden van de gegoede bevolking (Augier en Gordon, 1962, pp. 217-298; G.K. Lewis, 1968, pp. 95 e.v.; Van Soest, 1981, pp. 69-71; Ryan, 1972, pp. 24-25; Williams, 1978, pp. 392-407; Benn, 2002).

Het kroonkolonieregime breidde zich uit. In 1859 werden de Britse Virgin Islands een kroonkolonie. Na het fiasco van de Morant Bay-rebellie op Jamaica in 1865 was het lot van het representatieve bestuur getekend. Het kroonkoloniestelsel drong door tot zowel op de (grotere, noordelijke) Leeward islands als in Jamaica en op de (kleinere oostelijke) Windward islands : Antigua, St. Kitts en Nevis in 1866, St. Vincent volgde in 1868, Grenada in 1875 en Tobago in 1876. Barbados, Bermuda, de Bahama's en Guyana werden van het kroonkoloniesysteem uitgezonderd (Augier en Gordon, 1962, pp. 217-298; G.K. Lewis, 1968, pp. 97, 232-233; Van Soest, 1981, p. 71; Luke, 2007, p. 28).

De kroonkolonie was gebaseerd op twee bestuurlijke ingrepen. Op de eerste plaats maakte Londen de wetgevende organen ondergeschikt aan de uitvoerende organen, dat wil zeggen de Assemblees aan de gouverneur. Op de tweede plaats werden koloniale overheden ondergeschikt gemaakt aan de metropool, dus de gouverneur aan de Colonial Office in Londen. Wetgevende en uitvoerende macht kwamen in handen van het bestuur in Londen. Binnen de kolonie was de gouverneur doorgaans onaantastbaar. De lokale bevolking had nauwelijks of geen politiek platform en ontbeerde mogelijkheden om de gouverneur te overstemmen. De planterselite en de opkomende middenklasse stonden aan de zijlijn. De arbeidende klasse was politiek monddood (Benn, 2002, p.15).

De uitschakeling van de Assemblees vond een rechtvaardiging in de stelling dat vertegenwoordiging van de gehele bevolking onmogelijk was omdat de midden- en de arbeidersklassen niet rijp waren voor stemrecht. Het uitsluitend verlenen van stemrecht aan de elite zou ertoe leiden dat het wetgevende lichaam niet representatief zou zijn. De kroonkolonie werd een obstakel voor vernieuwing.

In de negentiende eeuw domineerden elitaire vormen van nationalistisch denken (G.K. Lewis, 1983). Creoolse elites drongen aan op politieke deelname en zeggenschap. In de eerste helft van de twintigste eeuw streefde de gewone bevolking steeds nadrukkelijker naar sociale hervorming, de erkenning van vakbonden, politieke partijen en bestuurlijke participatie. Londen, Parijs en Den Haag moesten hierop reageren. Londen stuurde Royal Commissions in 1882, 1897, 1922 (de Commissie Wood) en 1938 naar de West om de economische en bestuurlijke stand van zaken op te nemen en te adviseren over de toekomst van het koloniale stelsel. In 1925 vonden in Trinidad en Tobago voor het eerst verkiezingen plaats. Zes procent van de bevolking verkreeg stemrecht. Elf jaar nadat Trinidad en Tobago ter stembus gingen, maakte de Staatsregeling van 1936 verkiezing van een beperkt deel van de Koloniale Staten van Curaçao mogelijk. Het percentage stemgerechtigden varieerde van 1,2 op Bonaire tot 7,2 op Curaçao.

Engeland en Frankrijk dienden een volgende bestuurlijke kwestie op te lossen die ook op de Nederlands eilanden speelde, namelijk de dreigende fragmentatie van het bestuur over de vele kleine eilanden. Frankrijk koos voor een snelle oplossing. Het Franse deel van Saint Martin en de eilanden Marie Galante, Les Saintes en Saint Barthélemy kwamen als ‘dependencies’ onder het bestuur van Guadeloupe te vallen. De lokale zelfstandigheid was gering, maar de inwoners verkregen wel stemrecht. Inwoners van de Franse helft van Saint Martin namen deel aan de verkiezingen voor het centraal bestuur op Guadeloupe, terwijl de Nederlandse Sint Maartenaren geen deelname in de Koloniale Raad op Curaçao hadden. Andersom kende de Franse onderdanen geen gekozen Raad van Politie, zoals de Nederlandse Sint Maartenaren.

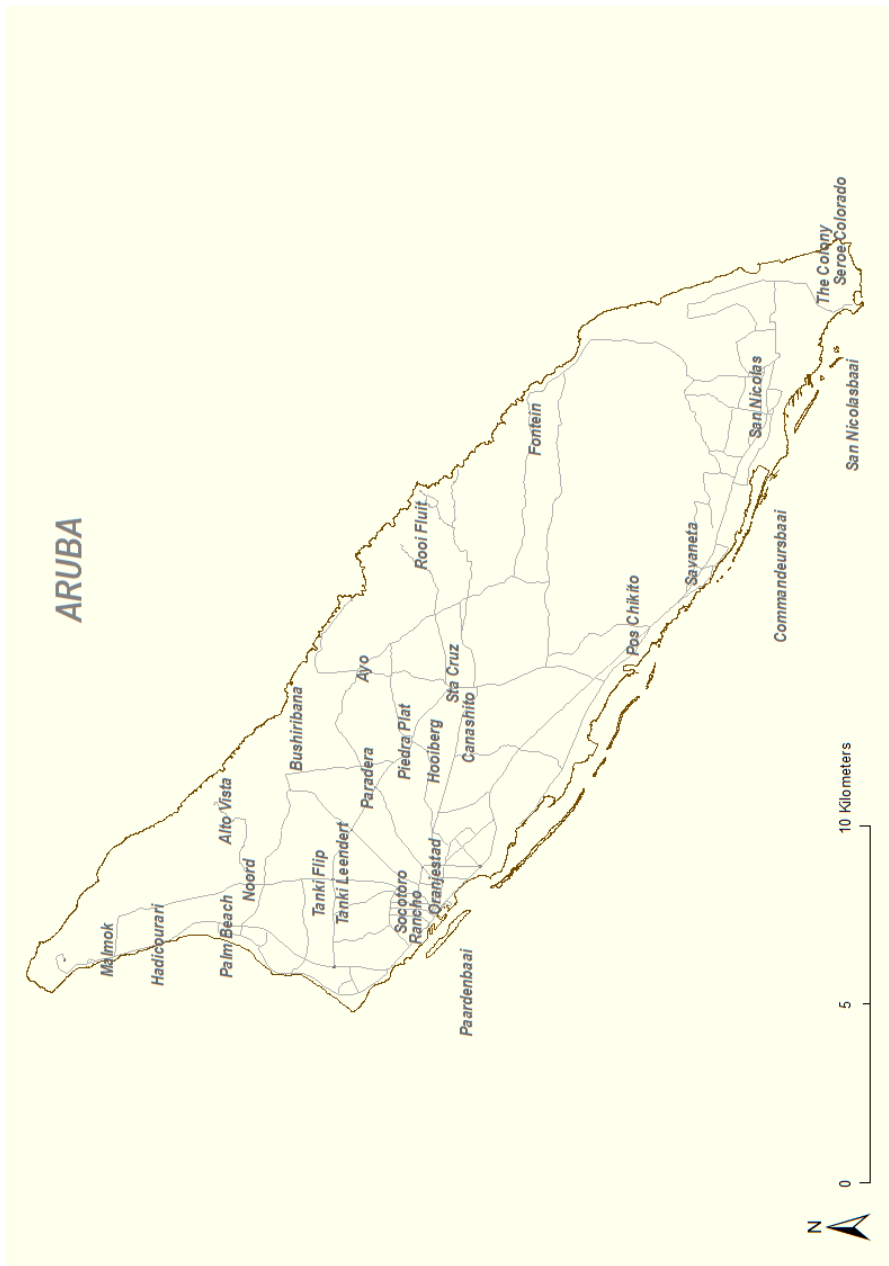
Ook Groot-Brittannië pakte het fragmentatievraagstuk aan. Brits-Guyana kwam in 1831 tot stand toen de (voorheen Nederlandse) koloniale nederzettingen van Demerara, Berbice en Essequibo werden samengevoegd. Tegen de wil van de politieke voorhoede van Tobago, voegde Londen Trinidad en Tobago in 1899 samen tot een kolonie, waarbij Tobago al snel in een onderhorige positie kwam te verkeren (Luke, 2007, pp. 101-124). Londen plaatste kleinere eilanden bij elkaar in eenheden met twee bestuurslagen. In 1871 vormden St. Kitts, Nevis, Barbuda, Anguilla, Antigua, Montserrat en (tot 1940) Dominica samen de Leeward Island Federation (1871-1958), terwijl St. Lucia, St. Vincent en Grenada samen de Windward Island Federation (1879-1885) vormden. In de opgelegde federaties voegde het moeizame samenspel tussen federatieve en lokale organen een nieuwe dimensie toe aan de bestuurlijke problematiek. Sprudle (1962 in Rouse-Jones, 1999) stelde dat het samengaan van de Leeward Island Federation weinig succesvol was (9). Oostindie en Klinkers (2003, p. 18) bevestigden dat ‘the federal legislatures always lacked money, the local legislatures held all vital powers, means of transportation were limited and thus communication and trade between the islands severely hindered’. De kolonie Curaçao ondervond soortgelijke nadelen van de bestuurlijke gelaagdheid.

Op onderhorige eilanden als Tobago en Sint Maarten ontstond een roep om hervorming van het koloniaal bestuur door deelname in de vertegenwoordigende organen op het hoofdeiland, decentralisatie of afscheiding. De tussenbalans aan het einde van dit eerste deel plaatst de Arubaanse ervaring in de kolonie Curaçao (en onderhorigheden) in een vergelijkend perspectief. De verhouding tussen Trinidad en Tobago vertoont overeenkomsten, maar ook verschillen met die tussen Aruba en Curaçao.

---

9 Historische verschillen bemoeilijkten het samengaan in de Windward Island Federation. Dominica, Grenada en St. Vincent behoorden sinds 1763 tot het Britse imperium; St. Lucia pas sinds 1814. Grenada en Dominica waren Frans-georiënteerd (G.K. Lewis, 1968, p. 144; Luke, 2009, p. 221).

Kaart van het eiland Aruba

Kaart: Ruud Derix, 2011